

Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին

ռուցման մասին» փաստաթուղթը, որը եկեղեցու ինքնավարության վերականգնման համար հիմք հանդիսացավ³:

Այս պայքարը շարունակվեց հեղափոխության ողջ ընթացքում: Ժողովրդին այդ գործընթացի մեջ ներգրավելու և գաղափարապես զինելու համար վրաց հոգևորականների նախաձեռնությամբ բազմաթիվ գորքեր էին տպագրվում: Իսկ 1907 թ. պայքարը նոր փուլ մտավ, Անգլիայում գործող վրացի անարխիստ Վառլամ Չերքեզիշվիլու և վրաց հոգևորականների համատեղ ջանքերով որոշում կայացվեց դիմել Կ. Պոլսի Տիեզերական պատրիարքին, որ մեծ ոգևորություն առաջացրեց վրաց ժողովրդի մեջ⁴: Սակայն հեղափոխությունը կայսրությունում մարելուց հետո վրաց եկեղեցու ինքնավարության վերականգնման հարցը օրակարգից դուրս մղվեց⁵:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում Ռուսական կայսրությունում տեղի ունեցող քաղաքական զարգացումներին զուգընթաց՝ ինքնավարության համար պայքարը նոր թափ առավ: 1914–1916 թթ. թեմական խորհուրդները համախմբվեցին ինքնավարության հարցի շուրջ: Վրաց եկեղեցու ազատագրումը ենթադրում էր Վրաստանի ազատագրում, որն էլ, ըստ վրաց հասարակության, պայմանավորված էր Ռուսական կայսրության փլուզմամբ: Այդ իրադարձությունների արդյունքում Սրբազան Սինոդը ստիպված էր ընդունել ինքնավարության շարժումը զսպող երեք կարևորագույն միջոցառում.

1. Կովկասում հիմնել մետրոպոլիտություն, որը պետք է խաթարեր Վրաց եկեղեցու ինքնավարության գործընթացը,

2. իրագործել Սուփումի թեմի նախագիծը, ըստ որի, Վրաց ինքնավար եկեղեցուց տարանջատվելու էր Աբխազիայի շրջանը, այն բաժանվելու էր վրացիների և ոչ վրացիների միջև (ռուսներ, աբխազներ, մեգրելներ, սվաններ և հույներ) և կոչվելու էր «Սև ծովի թեմ»,

3. փակել վրաց-իմերեթական սինոդական գրասենյակը (Վրաց ինքնավար եկեղեցին պետք է ներկայացված լիներ ճիշտ և ճիշտ այս գրասենյակով:

³ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუმეგბა, 2012 წელი.

⁴ Չնայած առաջացած ոգևորությանը, Տիեզերական պատրիարքը երկար ժամանակ ձգձգում էր դիմումի պատասխանը: Միայն 1914 թ., երբ Ստամբուլում էին գտնվում ինքնավարության վերականգնման ջատագովներ Ալ. Ֆագարեյին և Ն. Դոտնովը, Կ. Պոլսի պատրիարքի հետ տեղի ունեցան սույն քննարկումներ, որոնք հող նախապատրաստեցին ինքնավարության վերականգնման համար:

⁵ Տե՛ս **Ավդյան Ս.**, Առաջին բուլժուադեմոկրատական հեղափոխության ազդեցությունը վրաց հոգևորականության վրա, Կանթեղ, № 1, 2016, էջ 65–72:

Թամարյան Զ., Ղազարյան Գ.

Իսկ նրա վերացումով էլ ինքնավարության գաղափարը հիմնովին մասնատվում էր):

1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխությունից հետո իրավիճակը փոխվեց: Վրաց հոգևորականները, օգտվելով Ռուսաստանի քաղաքական կյանքում տեղի ունեցած փոփոխություններից՝ մարտի 12-ին, Մցխեթի Սվետիցխովել պատրիարքարան-տաճարում ընդունեցին որոշում, որի համաձայն Վրաց եկեղեցին վերականգնում էր իր ինքնավարությունը և մինչև կաթողիկոս ընտրելը, հոգևոր առաջնորդ էր ճանաչվելու Գուրիադոշի եպիսկոպոս Լեոնիդը⁶: Հաջորդ օրն իսկ՝ մարտի 13-ին, երբ վերջինիս Անդրկովկասյան հատուկ կոմիտեի ժամանակավոր քարտուղար Դավիդ Դավիդովին (Դավիդաշվիլի) հանձնեց Վրաց եկեղեցու ինքնավարության վերականգնման փաստաթուղթը, Կոմիտեն Մցխեթի որոշումները ողջունեց մեծ ոգևորությամբ: Այդ ամենից ոգեշնչված, Վրաց եկեղեցու ժամանակավոր վարչությունը՝ ի դեմս կոմիտեի նախագահ Լեոնիդի⁷, 1917 թվականի մարտի 14-ին հայտարարեց էկզարխ Պլատոն Ռոժդեստովենսկուն, որ Մցխեթում վավերացված ակտով նա ազատված է իր պաշտոնից⁸:

Պետք է նշել նաև, որ չնայած այդ պահին Վրաստանում տարբեր կուսակցությունների մեջ ընթացող քաղաքական պայքարին, բոլշևիկներից բացի, բոլոր քաղաքական ուժերը ողջունեցին Վրաց եկեղեցու ինքնավարությունը:

Տեղի ունեցած իրադարձությունները բավական լարված իրավիճակ էին ստեղծել նաև Թիֆլիսում: 1917 թվականի օգոստոսին վրաց հոգևորականները որոշում են կայացնում վերականգնել Թիֆլիսի թեմը⁹: Այս իրադարձությունների համատեքստում՝ օգոստոսի 23-ին նախկին էկզարխ Պլատոնը հեռանում է Թիֆլիսից:

⁶ ՉԽՍՀՄ «Երկրագործ» 1917 թ. № 1. ՁԶ. 1.

⁷ Վրաց եկեղեցու կառավարության անդամների թվում էին ոչ միայն հոգևոր, այլև գրական-հասարակական հայտնի գործիչներ Վասիլ Բարնովը, Անտոն Նատրոշվիլին, Սոփիոն Մգալոբիշվիլին, Գրիգոր Ղիփշիձեն, Սերգո Գորգաձեն, գեներալ Գիորգի Ղազբեգին, գրող Շիո Դեդաբերաշվիլին, Միխայիլ Մաչաբելին, Սարգիս Գագաբաձեն, Իվանե Զալալիշվիլին:

⁸ Տե՛ս Նախարարության հրապարակած հրահանգ, միտրոպոլիտ Լեոնիդի ֆոնդի. Նախմուհի № 6468:

⁹ Նույն տեղում:

Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին

Սակայն Անդրկովկասի հատուկ հանձնաժողովի այս որոշումը Սանկտ Պետերբուրգի վրացական կրոնական հաստատությունները, Լեոնիդի՝ որպես եկեղեցու առաջնորդի հարցը տագնապով էին ընկալում¹⁰:

Չնայած առկա մեծ ոգևորությանը, վրաց հավատացյալները ևս գիտակցում էին, որ իր ինքնավարությունը նոր վերականգնած եկեղեցուն անհրաժեշտ է գործունյա ու նվիրյալ կաթողիկոս-պատրիարք, որպիսին կարող էր լինել այդ ժամանակ Ռուսաստանում գտնվող և երկար տարիներ Վրաց եկեղեցու ինքնավարության համար պայքարող եպիսկոպոս Կյուրոնը: Հոգևորականները դժվարությամբ կարողացան համոզել Կյուրոնին, որ հայրենիք վերադառնա¹¹: Նրա՝ Վրաստան ժամանելուց կարճ ժամանակ անց, 1918 թ. սեպտեմբերի 8-ին, Թիֆլիսում հրավիրվեց եկեղեցական հավաք, որտեղ հնչեցվում է նաև Անդրկովկասյան հատուկ կոմիտեի շնորհավորանքը, որով փաստացի ճանաչվում է եկեղեցու ինքնավարությունը:

Հավաքին հաջորդեց 1917 թ. սեպտեմբերի 11-16-ը տեղի ունեցած եկեղեցական վեհաժողովը, որտեղ քննարկվեց և միաձայն ընդունվեց Վրաց եկեղեցու կառավարման նախագիծը: Որոշման համաձայն, Վրաց եկեղեցին ճանաչվեց իր ժողովրդի միակ սրբազան կաթողիկե և առաքելական եկեղեցի: Նրա հետևորդներն էին բոլոր ուղղափառ և ոչ ուղղափառ այն վրացիները, որոնք ապրելով հին վրացական եկեղեցու վարչատարածքային սահմաններում, կմիանային նրան: Վրաց եկեղեցին բաժանվում էր թեմերի, թեմերը՝ շրջանների, իսկ վերջիններս՝ ծխերի: Թեմի բարձրագույն կառավարող մարմինը հանդիսանում էր թեմական խորհուրդը¹²: Վեհաժողովն իր աշխատանքն ավարտեց սեպտեմբերի 17-ին՝ Ամենայն Վրաց կաթողիկոս-պատրիարքի ընտրություններով: Ներկայացվել էին մետրոպոլիտ Լեոնիդի և եպիսկոպոս Կյուրոնի թեկնածությունները: Ամենայն Վրաց կաթողիկոս-պատրիարքի ընտրություններին մասնակցեց 430 պատմիրակ: Քվեարկության արդյունքում պատրիարք ընտրվեց Կյուրոն եպիսկոպոսը¹³:

Թվում էր, թե վրաց պատրիարք ընտրվելուց հետո Մցխեթ-Թիֆլիսի գլխավոր եպիսկոպոսությունը նույնպես պիտի պատկաներ Կյուրոնին, սակայն Լեոնիդը հրաժարվեց Թիֆլիսի թեմի առաջնորդությունից և մետրոպո-

¹⁰ շրջանում «სვეტიცხოველი» 1917 წ. № 1.

¹¹ *St'a ვარდოსანძე ს.*, სრულიად საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქი კირიონ II, გამოც. ორთოდოქს-კიპრელი (საბერძნეთი) 1994 წ. გვ. 14.

¹² გაზეთი «სახალხო საქმე» 1918 წ. № 53.

¹³ *შრჯნალი «სვეტიცხოველი» 1917 წ. № 3.*

Թամարյան Զ., Ղազարյան Գ.

լիտությունից՝ կոչումից, որը, ըստ վրաց հոգևորականների, հունական և ռուսական համարվում¹⁴: Այնուամենայնիվ, վրաց ժողովրդի համար դա դարակազմիկ իրադարձություն էր, և այդ էր պատճառը, որ Մցխեթում Կյուրոն II-ի կաթողիկոս-պատրիարք օծվելու օրը հոծ բազմության մասնակցությամբ հատուկ տոնակատարություն կազմակերպվեց: Կյուրոն II-ի օծման արարողությանը ներկա էին Անգլիայի, Բելգիայի և Ֆրանսիայի հյուպատոսները¹⁵:

Վրաց շատ պատմաբանների կարծիքով, չնայած այս իրադարձությունները տեղի են ունեցել քաղաքական բարենպաստ պայմաններում, այնուամենայնիվ կար այն մտավախությունը, որ անգամ ռուս ուղղափառ եկեղեցուց անջատումից և անկախացումից հետո Ռուսական կայսրությունը կարող էր նորից իրեն հպատակեցնել Վրաց եկեղեցին¹⁶:

Այդուհանդերձ, տասնամյակներ շարունակ ոչ միայն ռուս ուղղափառ եկեղեցին, այլև Կ. Պոլսի Տիեզերական ուղղափառ պատրիարքությունը և որոշ թեմական եկեղեցիներ չճանաչեցին Վրաց եկեղեցու ինքնավարությունը¹⁷: Ռուս եկեղեցին ինքնավարությունը որակեց որպես «անջատողականություն» և «ազգայնականություն»¹⁸:

Ինքնավարության ամրապնդման գործընթացը շարունակվեց նաև Վրաստանի 1918 թ. մայիսի 26-ի անկախության հռչակումից հետո: Այդ պատմական իրադարձությունը ողջունեց Վրաստանի ուղղափառ եկեղեցու կաթողիկոսական խորհուրդը, և այս փաստն առիթ հանդիսացավ եկեղեցիպետություն հարաբերությունների ձևավորման համար¹⁹:

Վրաց ուղղափառ եկեղեցին՝ ի դեմս կաթողիկոս-պատրիարք Կյուրոն II-ի, փորձում էր աջակցել Հանրապետությանը և կողմնորոշվել հաստատված տնտեսական և քաղաքական բարդ իրավիճակում, նույնիսկ միջամտում էր

¹⁴ Տե՛ս **Իմեդաճვილი Ծ.**, Կիրիոնի գափարտաբեղ և մզկեղեղ, Գաթետի «Կոմունիստի», 1990 թ. 2 Տեթեմբեր.

¹⁵ **Իմեդաճვილი Ծ.**, Կիրիոնի գափարտաբեղ և մզկեղեղ, Գաթետի «Կոմունիստի», 1990 թ. 2 Տեթեմբեր.

¹⁶ **Ջանճვილი Մ.**, Միմինդեսի Կիրիոն, Թბիլիսի 1917 թ.

¹⁷ Միայն 1943 թ. Հայրենական Մեծ պատերազմի ժամանակ, Ռուս ուղղափառ եկեղեցին ճանաչեց ոչ միայն Վրաց եկեղեցու ինքնավարությունը, այլ շնորհեց առաջնակարգություն՝ ուղղափառ եկեղեցիների համաշխարհային ցուցակում նրան տալով 6-րդ տեղը: Իսկ 1990 թ. Վրաց եկեղեցու ինքնավարությունը ճանաչեց նաև Կ. Պոլսի Տիեզերական ուղղափառ պատրիարքը:

¹⁸ Տաթարտեղեղ Եղեղեսի Կալենդար, 1982 թ. ԳԵ. 154.

¹⁹ Գ. Լեղոնիկի ՏԱԽ. Լիտերատուրի միջեղում, Տերգի Գորգադի Գոնդի № 27-83.

Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին

Վրաստանի միջազգային ճանաչման և հարևան երկրների հետ սահմանային պայմանագրերի կնքման հարցերին²⁰: Սակայն Վրաստանի կառավարությունը, փորձում էր մեկուսացնել եկեղեցուն՝ պետական քաղաքականությանը մասնակցելուց:

Անկախության տարիներին կառավարությունը օրենք հրապարակեց եկեղեցին պետությունից անջատելու վերաբերյալ. օտարվեցին եկեղեցու գույքը, ունեցվածքը և հոգևոր հաստատությունները: Այս ամենի պատճառով նրանց միջև առկա հակասությունները ավելի սրվեցին, դեմոկրատական Վրաստանի կառավարությունը 1918 թ. մշակեց մի օրինագիծ, որի համաձայն, «հոգևոր անձինք պետք է վտարվեին ուսումնական հաստատություններից»²¹: Կրթական համակարգում այս ամենի վտանգը կանխատեսելով, կաթողիկոս Լեոնիդը բազմիցս դիմել է վրաց կառավարության ղեկավար Ն. Ժորդանիային՝ օրինագիծը վերանայելու խնդրանքով²²:

Այս ամենից անմասն չէր կարող մնալ նաև Հայոց եկեղեցին: Վրացական աղբյուրներում առկա մեզ հասանելի փաստերը թույլ են տալիս պատկերացում կազմել այն մասին, որ ոչ միայն հեղափոխություններին հաջորդած փուլում, այլև հանրապետությունների գոյության տարիներին, հայ և վրաց եկեղեցիների փոխհարաբերությունները բավական սառն են եղել:

Հայկական աղբյուրներում առկա փաստերը թույլ են տալիս պատկերացում կազմել հոգևոր գործիչների ունեցած դիրքորոշման վերաբերյալ:

Երկու երկրների միջև գոյություն ունեցող հոգևոր փոխառնչությունների մասին է վկայում Թիֆլիսում հրատարակվող «Մշակ» թերթի խմբագիր Համբարձում Առաքելյանի ուղիղ հեռագրալարով խոսակցությունը Մայր Աթոռի դիվանապետ Տիրայր Եպիսկոպոսի հետ: Առաջինը հորդորում էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի անմիջական նախաձեռնությամբ պատվիրակություն ուղարկել Մցխեթ՝ նրա անունից անձնապես շնորհավորելու Կյուրոն II-ին: Մինչույն ժամանակ, Համբարձում Առաքելյանը, ինչպես նաև Հայ Ժողովրդական կուսակցության մյուս ներկայացուցիչները, այդ թվում՝ Միքայել Պապաջանյանը, պարտադիր համարեցին, որ պատվիրակությունը կազմվի և Հայոց Հայրապետի շնորհավորական հեռագրով քաղաք ժամանի հենց այդ նույն գիշերը:

²⁰ Տաթարտցեղիս Տաթարտարժո արժիցի, Տաթար N° 6465, ՅՅ. 2.

²¹ **ՅարժոՏանոժե Տ.**, Տաթարտցեղիս մարտմաժիժեղեղի ճլլեՏիա ժա մոժՅիժեղեղ Տաթարտցեղոմի 1918–1921 թլլեժմի. N 8 2000 թ. Տժ. ՅՅ. 135.

²² Տույն տեղում:

Թամարյան Զ., Ղազարյան Գ.

Սա, մեր կարծիքով, դիվանագիտական մի քայլ էր, որով Թիֆլիսում գտնվող հայկական քաղաքական շրջանակների ներկայացուցիչները փորձում էին նաև հոգևոր առաջնորդների միջոցով ամրապնդել երկու ժողովուրդների միջև եղած կապը: Բացի այդ, նրանք շատ լավ էին հասկանում, որ ստեղծված իրավիճակում, երբ Վրաց եկեղեցին ազատվել էր էկզարխությունից և վերականգնել իր ներքին ինքնավարությունը, առավել ցանկալի էր կայուն հարաբերությունների պահպանումը:

Դա գիտակցում էր նաև Հայոց եկեղեցին՝ ի դեմս Գևորգ Ե Սուրենյանցի: Այդ էր պատճառը, որ Հայրապետը անսալով գործիչների խնդրանքին, հենց այդ նույն գիշեր շնորհավորական գրություն ուղարկեց Կյուրոն II-ին²³: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի կողմից ուղարկված պատվիրակությունը ջերմ ընդունելության է արժանանում Կյուրոն II-ի կողմից: Դա է վկայում Երևանի փոխթեմակալ Խորեն Եպիսկոպոսի հեռագիրը կաթողիկոսին²⁴, որտեղ նա մանրամասն ներկայացնում է իրենց պատվիրակության ժամանումը Մցխեթ և վրաց հոգևորականության ջերմ ընդունելությունը: Միևնույն ժամանակ նա համոզմունք է հայտնում, որ վրաց պատրիարքը պատրաստ է «պայքարել ժողովուրդների խաղաղ գոյակցության և համերաշխության համար»²⁵:

Վրաց պատրիարքը ևս գիտակցում էր, որ իր հեղինակությունը բարձրացնելու և դիրքերն ամրապնդելու համար իրեն հարկավոր է հոգևոր հենարան: Այդ նպատակով Կյուրոն II-ը համերաշխության և միասնության կոչերով նամակներ ուղղեց Տիեզերական պատրիարք Վասիլ III-ին, Հռոմի պապին և Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գևորգ Ե-ին: Պատահական չէր, որ ուղղափառ եկեղեցու պատրիարքը համագործակցություն և միասնություն էր առաջարկում նաև քրիստոնեական կրոնի տարբեր դավանական առաջնորդներին: Սակայն այս ամենը հեռահար նպատակներ էր հետապնդում. համագործակցության և միասնության առաջարկն ուղղված էր աշխարհով մեկ սփռված բազմահազար հայերի և կաթոլիկ վրացիների հարաբերությունների բարդագույն խնդիրների կարգավորմանը:

²³ ՀԱԱ, ֆ. 57, ց. 2, գ. 507, թ. 6:

²⁴ Նույն տեղում, թ. 8:

²⁵ Նույն տեղում:

Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին

1917 թվականի հոկտեմբերի 20-ին Գևորգ Ե Սուրենյանցին գրված նամակում²⁶ Վրաց պատրիարքը նկարագրում է վրաց եկեղեցու «այրիացած» վիճակը և փաստում, որ այն հեղափոխությունից հետո կրկին շունչ առավ և վերակազմվեց: Այնտեղ նա անդրադարձել է նաև հայ և վրաց եկեղեցիների բարեկամությանը, ինչպես նաև պատմության խորքերում մնացած «ցավալի» պառակտմանը: Միևնույն ժամանակ նա հայտնում է, որ Նույնիսկ պառակտումը չի կարող բաժանել երկու եղբայրական ժողովուրդներին: Նույնիսկ նրանց դավանական տարբեր ուղղություններով ընթանալը ոչ մի խոչընդոտ չի կարող հանդիսանալ հետագա հարաբերությունների համար: Վրաց պատրիարքը համերաշխության ու բարի փոխհարաբերություններ կառուցելու կոչ էր անում: Բնականաբար, սա նաև միտված էր տարածաշրջանում ստեղծված նոր իշխանության հիմքերի ամրապնդմանը:

Այնուամենայնիվ, ստեղծված հարաբերությունների սրությունը ստիպում էր, որ հայ եկեղեցին մեծ զգոնություն ցուցաբերի: Խոսքը Գևորգ Ե Սուրենյանցի շնորհավորական նամակի մասին է, որի ռուսերեն տարբերակը լույս է տեսել Թիֆլիսում հրատարակվող «Кавказское слово» լրագրի էջերում, որից արտատպել էր Բաքվում հրատարակվող «Баку» թերթը: Խնդիրն այն է, որ թերթի խմբագրությունը Ամենայն հայոց Կաթողիկոս Գևորգ Ե-ի անունը նշելիս գրել էր, ոչ թե «գերաշնորհ պատրիարք», այլ «եկեղեցական» եզրույթը, որն էլ առաջացրել էր վերջինիս զայրույթը: Նա այդ քայլը դիտեց որպես վիրավորանք և խմբագրության կողմից մտածված արարք²⁷: Նույնիսկ լրագրի գլխավոր խմբագիր Ի. Դոլովսանովին բողոք հղվեց, որ թերթի խմբագրությունը վերատպագրի նամակը: Սակայն սրան հետևեց խմբագրի կոշտ պատասխանը, որ այդ ամենի մեջ որևէ չարամտություն չի եղել և դա ընդամենը խմբագրական սխալ է, և որ լրագիրը հարկ չի համարում անդրադառնալ դրան²⁸:

Այս ամենով հանդերձ, վերը նշվածից կարելի է եզրակացնել, որ հայ և վրաց եկեղեցիների մեջ եղել են թեկուզ ոչ շատ սերտ, բայց և որոշակի կապեր, ինչը, բնականաբար պետք է պայմանավորված լիներ տարածաշրջանում տիրող իրադրությամբ և հարևանությամբ:

²⁶ Նամակի բառացի թարգմանված տարբերակը պահպանվում է ՀԱԱ-ի ֆ. 57-ում, ինչպես նաև տպագրվել է «Արարատ» ամսագրում: (ՀԱԱ, ֆ. 57, ց. 2, գ. 511, «Արարատ», հունվար-մարտ, № Ա-Գ, 1918, էջ 17):

²⁷ ՀԱԱ, ֆ. 57, ց. 2, գ. 507, թ. 11:

²⁸ Նույն տեղում, թ. 10:

Անդրկովկասյան կոմիսարիատի լուծարումից, և անկախ հանրապետությունների հռչակումից հետո հարաբերությունները սառեցին: Հատկապես 1918 թ. հունիսին, երբ հանկարծամահ եղավ Կյուրոն II-ը,²⁹ նոր կաթողիկոս-պատրիարք ընտրվեց մետրոպոլիտ Լեոնիդը³⁰:

Կարելի է եզրակացնել, որ 1917 թ. ռուսաստանյան հեղափոխությունների արդյունքում վրաց ժողովուրդը կարողացավ հասնել այդքան բաղձալի և երկար խմորումներ անցած իր եկեղեցու ինքնավարության վերականգմանը, որը փոխյրացվեց նաև անկախության ծնունդով: Արդյունքում ձևավորված եկեղեցի-պետություն հարաբերությունները կայուն հիմք հանդիսացան վրաց պետականության ստեղծման և կայացման համար:

Ինքնավարության վերականգնումը նախատեսում էր տարածաշրջանի քրիստոնյա հոգևոր կառույցների՝ մասնավորապես Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի հետ կապերի հաստատում: Սակայն պետք է նշել, որ ձևավորված կապերը որևէ կերպ չպայմանավորեցին այն քաղաքական հարաբերությունները, որոնք առկա էին երկու երկրների միջև:

THE ESTABLISHMENT OF AUTOCEPHALY OF THE GEORGIAN CHURCH IN 1917

TAMARYAN J., GHAZARYAN G.

Summary

The revolutionary events of 1917 contributed to the restoration of autocephaly of the Georgian Church seen as an important occasion for the Georgian nation, for its spiritual, political life. The prominent religious, political figures, living in the Russian Empire, made an essential contribution especially Kirion II who became the first Catholicos-Patriarch of the autocephalous Georgian Church. The

²⁹ Վրաց պատմագրության մեջ Կյուրոն II-ի մահվան կամ սպանության վերաբերյալ տարիների ընթացքում առաջ են քաշվել տարբեր վարկածներ, մանրամասն տե՛ս **Տերգո Վարժոխանիძե**, Կիրիոն II մკველელობის შესახებ, *ჟურნალი «რანი ვართ ქართველები?»* 1997 წ. თბ. № 4 გვ. 17–18. *ჟურნალი «ახალისიტყვა»* 1918 წ. № 6. *ჟურნალი «ახალისიტყვა»* 1918 წ. № 7.

³⁰ გაზეთი «საქართველო» 1919 წ. 25 თებერვალი.

Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին

restoration of the autocephaly meant the establishment of ties with the Christian religious organizations of the region in particular with the Mother See of Holy Echmiadzin.

УТВЕРЖДЕНИЕ АВТОКЕФАЛИИ ГРУЗИНСКОЙ ЦЕРКВИ В 1917 ГОДУ

ТАМАРЯН ДЖ., КАЗАРЯН Г.

Резюме

Революционные события 1917 г. способствовали восстановлению автокефалии грузинской церкви, что стало важным событием для грузинского народа, его духовной и политической жизни.

Значительный вклад в восстановление автономии грузинской церкви внесли жившие в Российской империи известные грузинские религиозные и политические деятели, в особенности Кирион II, ставший первым католикосом-патриархом независимой грузинской церкви.

Восстановление автокефалии предполагало установление связи с христианскими, религиозными организациями региона, в частности, с Первопрестольным Святым Эчмиадзином.